

CCJE(2019)6

Страсбург, 7 листопада 2019 р.

КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СУДДІВ (КРЄС)

Висновок КРЄС № 22 (2019)

РОЛЬ ПОМІЧНИКІВ СУДДІВ

I. Вступ

1. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) гарантує право на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом¹. Незалежність і безсторонність суддів захищаються як під час їхнього призначення, так і під час виконання ними своїх службових обов'язків, аби вони могли виносити судові рішення з огляду на ці гарантії. Коли судді отримують у процесі судочинства підтримку з боку помічників, якість і ефективність їхньої роботи можливо поліпшити й далі в інтересах суспільства та сторін провадження. Однак це має здійснюватися так, щоби не ставити під загрозу права сторін за статтею 6 ЄКПЛ. Таким чином, Консультативна рада європейських суддів (КРЄС) підготувала цей Висновок згідно з повноваженнями, покладеними на неї Комітетом міністрів.
2. Висновок підготовлений на основі попередніх висновків КРЄС, Великої хартії суддів КРЄС (2010), а також відповідних документів Ради Європи, зокрема Європейської хартії про закон «Про статус суддів» (1998) і Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки.
3. У Висновку також узяті до уваги відповіді членів КРЄС на запитальник щодо «ролі судових секретарів і референтів у судах та їхніх взаємин із суддями», огляд цих відповідей і попередній проєкт, підготовлений професором, доктором Анною Сандерс (Білефельдський університет/Вищий земельний суд Гамма) — науковим експертом, призначеним Радою Європи.

¹ Стаття 6 ЄКПЛ.

II. Підтримка суддів: предмет Висновку

A. Хто такі помічники суддів?

4. Судді в своїй роботі можуть спиратися на підтримку з боку різного роду помічників і працівників суду. У цьому Висновку основну увагу приділено помічникам суддів. Помічники суддів мають юридичну освіту і підтримують суддів або колегії суддів у їхній роботі, пов'язаній із винесенням рішень. Помічники суддів виконують широкий перелік завдань, такі як проведення досліджень, складання записок із правових питань і підготовка рішень. Посади цих осіб можуть називатися по-різному, в тому числі помічники суддів, судові клерки, співробітники з правових питань, секретарі, Referendare, Wissenschaftliche Mitarbeiter, Gerichtsschreiber, référendaires або greffiers².

B. Співробітники суду поза предметом Висновку

5. Судова система не може обійтися без судових службовців, що відповідають за безпеку, утримання будівель суду та ІТ-системи. Вони, однак, не охоплені цим Висновком.
6. Як і помічники суддів, помічники з адміністративних питань часто працюють в щільному контакті з суддями. Вони займаються, наприклад, упорядкуванням судового архіву, листуванням, підготовкою офіційних варіантів рішень, збиранням документів і статистичних даних. Хоча обсяг їхньої роботи може значною мірою збігатися з обсягом роботи помічників суддів, у цьому Висновку розглядаються статус та обов'язки помічників суддів.
7. У цьому Висновку не йдеться про студентів останніх курсів юридичних факультетів, які стажуються в суді, навіть коли вони забезпечують підтримку суддівській роботі.
8. Поза рамками Висновку залишаються й працівники судів, відомі під назвою Rechtspfleger, а також іспанські Letrados de la Administración de Justicia, які мають обмежені повноваження щодо винесення рішень за певних обставин, наприклад, у питаннях примусового виконання чи реєстрації. Такі працівники судів, замість підтримки суддів в їхній роботі з винесення рішень, самостійно вирішують свої справи й працюють над власними завданнями. У деяких державах-членах, однак, помічники суддів також наділені певними власними повноваженнями з ухвалення рішень, причому ці повноваження відрізняються від підтримки, яку вони забезпечують суддям. До того ж, у багатьох державах-членах спеціальні працівники суду, наприклад бельгійський greffier, виконують і такі обов'язки, як реєстрація, посвідчення судових рішень та інших документів, а також ведення офіційного протоколу судового засідання. Ці специфічні обов'язки також не розглядаються у Висновку, оскільки їхнє виконання може потребувати певної незалежності навіть від судді.
9. У різних державах-членах судовий персонал, що обіймає посади з однаковою назвою, може виконувати різні обов'язки. Навіть якщо такий персонал відіграє подвійну роль, цей Висновок обмежується тією її частиною, що полягає в підтримці функцій, виконуваних суддею.
10. У багатьох випадках судді, аби винести належне рішення в справі, мають спиратися на знання і досвід фахівців з неюридичною освітою. Однак такі фахівці,

² Наведені в цьому Висновку відомості про практику держав-членів є дуже стислими. Щоб отримати докладнішу інформацію, читачеві пропонується ознайомитися з відповідями членів КРЄС і стислим викладом цих відповідей за посиланням <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-no.-22-on-the-role-of-court-clerks-and-legal-assistants-within-the-courts-and-their-relationships-with-judges>.

навіть якщо вони є штатними працівниками суду, залишаються поза рамками цього Висновку.

III. Роль та обов'язки суддів і помічників суддів

A. Чим обґрунтовується потреба в використанні помічників суддів?

1. Підтримка відправленню правосуддя

11. Підтримка відправленню правосуддя в інтересах суспільства має бути основним обґрунтуванням потреби в використанні помічників суддів. Компетентні помічники суддів здатні надавати суттєву підтримку суддям, тим самим допомагаючи підвищувати якість судових рішень. Особливо корисною може виявитися робота помічників суддів, що мають спеціальні юридичні знання³. Поряд із тим, не слід нехтувати призначенням кваліфікованих суддів і забезпеченням достатніх можливостей для навчання суддів, наймаючи замість цього помічників суддів.

2. Навчання молодих юристів, особливо (майбутніх) суддів

12. Робота помічників суддів також може слугувати освітнім цілям. Працюючи помічниками суддів, молоді юристи можуть отримати корисне уявлення про роботу судів. Це підтверджується досвідом держав-членів. У деяких державах-членах робота помічником судді становить обов'язкову частину юридичної освіти до початку практичної діяльності⁴. В інших державах-членах стаж роботи помічником судді є офіційною чи неофіційною передумовою або принаймні розглядається за корисний досвід для тих, хто претендує на суддівську посаду⁵. Навіть у країнах, де професійна судова система відсутня і суддів призначають з-поміж успішних юристів-практиків, вважають за корисне мати можливість отримувати погляд на справи під іншим, аніж суддівський, кутом зору⁶. А в деяких інших країнах, де молоді судді можуть обмежений час працювати помічниками суддів у судах вищих інстанцій, таке прикомандирування⁷ здатне забезпечити корисне розуміння та досвід перед тим, як їх призначатимуть на старші посади в судовій системі.

3. Ефективність

13. Своєчасне та ефективне з погляду витрат вирішення справ — це важлива мета, що постає перед усіма судовими органами. Крім того, якість судових рішень, винесених за результатом справедливого розгляду питань, є важливий аспект ефективної судової системи. Помічники суддів можуть бути важливим інструментом у тому, щоб зняти з суддів тягар у вигляді несудових завдань, аби прискорити роботу судів, скоротити відставання з розглядом справ⁸, а ще й допомогти суддям з підготовкою якісніших рішень. Як зазначав КРЄС, обов'язком держав-членів є забезпечення достатніх ресурсів, щоби суди були в змозі виконувати судову роботу високої якості в інтересах суспільства⁹. Це передусім потребує виділення фінансових коштів на призначення достатньої кількості суддів. Однак судді не працюють у судах самотужки. Тому потребується достатнє фінансування, щоб найняти кваліфікований судовий персонал, у тому числі

³ Наприклад, фахівців із міжнародного та європейського права: Висновок КРЄС № 9 (2006), підпункт 19 пункту (г) розділу А.

⁴ Німеччина, Словенія.

⁵ Бельгія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Молдова, Польща, Словенія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція.

⁶ Ірландія, Сполучене Королівство.

⁷ Албанія, Німеччина, Словенія, Хорватія.

⁸ Див. Висновок КРЄС № 6 (2004), § 65.

⁹ Див. Рекомендацію СМ/Rec(2010)12, § 32, і Висновок КРЄС № 2 (2001), § 4; Висновок № 10 (2007), § 37; Висновок № 17 (2014), § 35; Висновок № 18 (2015), § 22.

помічників суддів¹⁰.

14. Крім того, якість судових рішень, винесених за результатом справедливого розгляду питань¹¹, є важливий аспект ефективної судової системи. Має досягатися баланс між швидкістю судового процесу і правом сторін на незалежний і неупереджений суд. Стаття 6 ЄКПЛ гарантує право сторін на винесення рішення справедливим і безстороннім судом. Помічник судді не є частиною такого суду. Відповідно, помічників суддів не слід використовувати на шкоду призначенню достатньої кількості суддів. Якщо навантаженість суддів занадто висока, це може посилити спокусу делегувати помічникам суддів виконання більшого, ніж бажано, обсягу обов'язків¹².
15. Підтримуючи процес вироблення рішень суддями, помічники суддів здатні допомогти в поліпшенні судової роботи на всіх рівнях. Державам-членам слід ретельно міркувати над тим, чи варто використовувати помічників суддів, а якщо так, то в судах яких інстанцій і яким чином слід організувати їхню роботу, щоби забезпечувати якість, дотримання строків і тим самим ефективність судової системи. У процесі цього держави-члени мусять усвідомлювати, що різні цілі використання помічників суддів можуть бути взаємовиключні. Якщо держави-члени прагнуть забезпечити швидке винесення рішень через залучення помічників суддів, цієї мети неможливо досягти, використовуючи помічників суддів із суто освітніми цілями, оскільки це створює для суддів додаткове навантаження у вигляді наставництва та викладання.
16. Хоча всі держави-члени, де використовують помічників суддів, погоджуються з тим, що вони надають цінну допомогу та економлять суддям час, лише в поодиноких із них збирають дані про те, наскільки дійсно корисними є помічники суддів¹³. Тому рекомендується, щоби держави-члени оцінювали внесок з боку помічників суддів.

V. Роль судді та роль помічника судді

1. Роль судді

17. Розуміння ролі судді в будь-якій судовій системі нерозривно пов'язане з її історією, правовою та судовою культурою. Тому роль судді ще й досі розуміють по-різному в різних державах-членах. Значні відмінності можуть існувати, наприклад, між країнами, в яких діє цивільне право та прецедентне право. У системах прецедентного права написання судового рішення може сприйматися як особистий обов'язок, що не слід делегувати чи частково доручати помічникам, незалежно від рівня його/її кваліфікації.
18. Якими б різними не були практика та традиції судових систем, винесення рішень всюди посідає центральне місце в суддівських функціях. Стаття 6 ЄКПЛ встановлює вимоги до законності судового рішення. Процедури¹⁴ та вагомні гарантії суддівської незалежності та безсторонності покликані захищати процес

¹⁰ Див. Висновок КРЕС № 11 (2008), § 14; Висновок КРЕС № 2 (2001), § 8.

¹¹ Див. Рекомендацію CM/Rec(2010)12, § 31; щодо якості судових рішень див. Висновок КРЕС № 11 (2008).

¹² Щодо впливу надмірної навантаженості на роботу з помічниками суддів див.: Nina Holvast, In the shadow of the judge, the involvement of judicial assistants in Dutch district courts [Ніна Голваст. В суддівській тіні. Участь помічників суддів у роботі голландських окружних судів], 2017, с. 179–181; див. також Peter Bieri, Law Clerks in Switzerland – A Solution to Core with the Caseload [Петер Б'єрі. Судові секретарі в Швейцарії — рішення, що допомагає подолати навантаженість], 7 International Journal for Court Administration (2016).

¹³ Чехія, Сполучене Королівство; у Хорватії дослідження виявило, що суди з помічниками суддів працюють продуктивніше, ніж суди без такої підтримки.

¹⁴ Щодо важливості призначення суддів див. Рекомендацію CM/Rec(2010)12, §§ 3, 4. Див. також рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Астрадсон проти Ісландії» від 12 березня 2019 р., заява № 26374/18.

винесення рішень конкретним суддею¹⁵. Ці гарантії забезпечують, що судді вільні виносити рішення в справах незалежно та безсторонньо, відповідно до законодавства та власного розуміння фактів¹⁶. Ці гарантії — не привілеї, надані у власних інтересах суддів; вони діють в інтересах верховенства права та в інтересах осіб, що домагаються правосуддя, як це гарантується статтею 6 ЄКПЛ¹⁷. Таким чином, винесення рішень — це не привілей суддів, що може бути довільно делегований, а осердя їхніх обов'язків у суспільстві, заснованому на верховенстві права. Судді не лише розпоряджаються справами, а мають володіти законодавством і фактами так, щоби винесення судових рішень залишалось виключно їхньою прерогативою.

2. Роль помічника судді

19. Роль помічника судді впливає з ролі судді. Помічники суддів мусять підтримувати, а не замінювати суддів у виконанні ними своїх функцій. Якими б не були їхні обов'язки, вони мусять перебувати під наглядом судді або суддів, що відповідають за всі аспекти винесення рішень. Однак, підтримуючи суддів протягом судового процесу, помічники суддів беруть участь у виконанні судових завдань. Тому вони мусять відповідати високим професійним та етичним нормам і тим самим сприяти зміцненню суспільної довіри до судових установ¹⁸.

С. Робота помічників суддів

20. Рішення щодо того, чи слід залучати помічників суддів і якою мірою, залежить від кожної окремої правової системи. Це рішення залежатиме від багатьох чинників, зокрема правових традицій і розуміння ролі судді та сторін.

1. Які обов'язки та відповідальність потрібно залишити за суддею?

21. Як вже зазначалося, винесення рішень — це осердя суддівських обов'язків у всіх правових системах. Тому воно мусить залишатися за суддею або колегією суддів, відповідальних за розгляд справи. Ухвалення рішень потребує застосування закону на основі всебічного розуміння фактів. Судді проводять засідання, щоби встановити факти та обговорити питання в рамках спору з адвокатами та сторонами провадження. У кримінальних справах, наприклад, засідання дають можливість вислухати потерпілого та обвинуваченого. Складання судового рішення має ґрунтуватися на тому, що суддя ухвалюватиме рішення щодо кожного аспекту справи¹⁹.
22. Чим ближче помічники суддів до процесу винесення рішень, тим важливіше, аби судді та системи судових органів залишалися обережними. Уся підготовча робота потребує збереження рівноваги між ефективною організацією роботи та контролем із боку судді. З погляду суддів, це має досягатися пильним наглядом за роботою помічників суддів.

2. Робота помічників суддів, пов'язана з процесом винесення рішень

---

¹⁵ Див. Хартію основних прав Європейського Союзу: рішення Суду Європейського Союзу (ЄСЄ) у справі «Associação Sindical dos Juizes Portugueses проти Tribunal de Contas» від 27 лютого 2018 р. — С 64/16, § 44. Щодо важливості розподілу повноважень і суддівської незалежності як елемента державної важливості в забезпеченні свободи слова див. рішення ЄСПЛ у справі «Бака проти Угорщини» від 23 червня 2016 р., заява№ 20261/12, §§ 162–176.

¹⁶ Рекомендація CM/Rec(2010)12, § 5.

¹⁷ Рекомендація CM/Rec(2010)12, § 11.

¹⁸ Див. «Типовий кодекс поведінки юридичних помічників і радників у судах і органах прокуратури Боснії та Герцеговини», с. 4.

¹⁹ Щодо важливості професіоналізму суддів див. Висновок КРЕС № 11 (2008), §§ 21–23.

23. Відповіді, надані державами-членами, свідчать про те, що помічники суддів можуть виконувати різноманітні обов'язки різного ступеня відповідальності. Якщо помічники суддів активно працюють у рамках процесу винесення рішень, держави-члени мусять гарантувати, що суддя зберігає контроль заради забезпечення прав сторін відповідно до статті 6 ЄКПЛ.

(i) Упорядкування документів і дослідження фактів

24. Помічники суддів можуть допомагати в дослідженні фактів, наприклад, упорядковуючи та пильно вивчаючи великі документи під керівництвом і наглядом судді²⁰. Оскільки, однак, ухвалення судових рішень спирається на факти, встановлення та оцінювання фактів залишається виключною відповідальністю судді. Відповідно, роль помічника в цьому плані має залишатися обмеженою.

(ii) Складання рішень або написання записок з пропозицією щодо рішення

25. У багатьох державах-членах помічники суддів беруть участь у підготовці рішень і постанов²¹. Це може також включати до себе підготовку процесуальних рішень. Однак у деяких державах-членах залучати судових помічників до процесу підготовки не дозволяється²². Якщо помічники суддів беруть участь у процесі підготовки рішень, їм слід працювати під пильним наглядом і згідно з вказівками судді. Тому державам-членам слід розглянути питання про те, чи варто і наскільки доцільно дозволяти присутність і участь помічників суддів в обговоренні судових справ.

26. Якщо помічники суддів готуватимуть проєкти рішень цілком, є ризик того, що пропозиції помічника впливатимуть на хід думок судді («якірний ефект»). Цей ефект може також виникати тоді, коли помічник судді лише готуватиме записку про те, як слід вирішити справу²³. Ці ризики можуть бути особливо високі, якщо помічники суддів без вказівок з боку судді готують перший варіант рішення або записку. Однак, навіть якщо такий проєкт рішення або записка підготовлені вже після того, як суддя висловив попередню думку, доручати їхнє написання помічникові може перешкодити тому, щоби суддя повною мірою ознайомився зі справою. За таких обставин суддя може не усвідомлювати, що перше враження може змінитися після детальнішої роботи над проєктом рішення. Судді мають усвідомлювати ці ризики та забезпечувати свою неодмінну відповідальність за судові рішення.

(iii) Самостійна робота над справами

27. У деяких державах-членах помічники суддів працюють над справами більш самостійно, наприклад, вирішуючи процесуальні питання, такі як призначення експерта, або затверджуючи рішення про витрати на розгляд справи. У незначній частці держав-членів помічники суддів також можуть проводити судові засідання та працювати над незначними справами²⁴. У багатьох випадках рішення помічників суддів потребують затвердження з боку судді. Якщо держави-члени дозволяють помічникам суддів виконувати такі важливі завдання, то це має відбуватися лише на правових підставах і під пильним наглядом судді.

(iv) Робота над допуском справ до розгляду апеляційним або конституційним

²⁰ На Мальті помічники суддів збирають докази для суддів.

²¹ Австрія, Андорра, Бельгія, Грузія, Латвія, Литва, Молдова, Російська Федерація, Україна, Фінляндія, Хорватія, Швеція.

²² Андорра, Ірландія, Сполучене Королівство.

²³ Теоретичне обговорення цієї проблеми з додатковими посиланнями див. у Nina Holvast, In the shadow of the judge, the involvement of judicial assistants in Dutch district courts, 2017, с. 216.

²⁴ Такі можливості існують у Боснії та Герцеговині, Ісландії, Словенії, Фінляндії, Хорватії, Чехії та Швеції.

судом

28. Верховний та конституційний суди відіграють унікальну роль в уніфікації судової практики²⁵, і до них часто надходить велика кількість справ. Помічники суддів, які служать у верховних і конституційних судах, часто готують короткий виклад обставин справ і відповідного законодавства та вносять свої пропозиції щодо прийняття заяви до розгляду апеляційним чи конституційним судом²⁶. Така допомога у «відсіюванні» заяв може сприяти зосередженню суддів на важливих справах, тоді як помічники допомагатимуть швидше розібратися з рутинними справами. Однак існує ризик того, що помічники суддів впливатимуть на відбір справ. Держави-члени мусять усвідомлювати ці ризики та забезпечувати, щоби за суддями зберігався контроль над винесенням рішень і відбором справ.

3. *Робота помічників суддів поза процесом винесення рішень*

(i) Правові дослідження

29. Помічники суддів можуть проводити дослідження законодавства (якщо цього не було зроблено сторонами), включно з аналізом прецедентної практики. Так заведено в усіх державах-членах, де діють помічники суддів. У деяких державах-членах, однак, дослідження розглядають насамперед як обов'язок сторін²⁷. Проте якщо помічники суддів готуватимуть записки з пропозиціями щодо рішень і/або обґрунтуванням рішень, вони дедалі більше залучатимуться до процесу вироблення рішень.

(ii) Написання офіційного звіту про судові засідання

30. У багатьох країнах складання офіційного звіту про судові засідання було й залишається одним із важливих обов'язків деяких помічників суддів²⁸. Виконання цього завдання дедалі більше доручають технічним засобам, але воно зберігає свою важливість у певних справах.

(iii) Підготовка рішень до публікації

31. Інші обов'язки помічників суддів можуть включати до себе вичитування рішень, перевірку посилань або підготовку рішень до публікації (особливо в зв'язку з потребою у видаленні персональних даних).

(iv) Підготовка інформації для ЗМІ

32. КРЕС визнає важливість надання ЗМІ коротких викладів судових рішень, фактичних даних і відомостей про судові засідання²⁹. Складання таких документів під наглядом судді може бути одним із важливих обов'язків помічників суддів.

(v) Адміністративні обов'язки

33. Хоча адміністративні обов'язки зазвичай виконують адміністративні помічники, такі обов'язки, як складання офіційних протоколів судових засідань, упорядкування судового архіву, листування зі сторонами, підготовка офіційних копій рішень, а також збір статистичних даних виконуються у деяких державах-

²⁵ Щодо ролі верховних судів у забезпеченні єдності судової практики див. Висновок КРЕС № 20 (2017), §§ 20–25.

²⁶ Австрія, Андорра, Грузія, Ісландія, Іспанія, Литва, Німеччина, Норвегія, Польща, Румунія, Словенія, Фінляндія, Хорватія, Чехія.

²⁷ Сполучене Королівство.

²⁸ Австрія, Андорра, Бельгія, Монако, Російська Федерація, Румунія, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція.

²⁹ Висновок КРЕС № 7 (2005), § 42.

членах помічниками суддів.

34. Певні регламенти або настанови мають інформувати суддів та помічників суддів про те, яку роботу дозволяється делегувати помічникам суддів, забезпечуючи тим самим прозорість і підзвітність щодо прийнятної участі помічників суддів у процесі винесення рішень³⁰. У системах судових органів потрібно зокрема брати до уваги, що спокуса активніше залучати помічників суддів до процесу ухвалення рішень може виявитися дуже високою для перевантажених роботою суддів.

D. Взаємодія між суддями та помічниками суддів

1. Помічники суддів під керівництвом суддів

35. Захист незалежності суддів є передумовою верховенства права. Помічники суддів не є суддями, а тому як такі не мають права на суддівську незалежність. Відповідно, як помічники суддів вони не є незалежними від суддів, роботу котрих вони забезпечують. З цього погляду вони мусять дотримуватися вказівок з боку суддів.

2. Керівна роль суддів

36. Як вже зазначалося, судді не лише здійснюють управління судовими справами. Проте якщо з ними працюють помічники, судді мусять відігравати керівну роль, яка передбачає встановлення конструктивного зворотного зв'язку, надання допомоги помічникові судді в його розвитку, розбудову взаємної довіри, а також планування того, які завдання можливо делегувати. Ця роль є особливо визначною, якщо праця з помічником слугує освітнім цілям. Чим більша кількість помічників, з якими працює суддя, тим важливішими стають ці управлінські навички. Суддів слід вчити, як здійснювати керівництво, делегувати обов'язки та спілкуватися; їх також потрібно підтримувати у виконанні цієї функції, надаючи їм належні поради.

3. Чіткість указівок

37. Судді повинні давати чіткі вказівки помічникам суддів і забезпечувати їх усією потрібною інформацією, аби вони були в змозі якнайкраще виконувати свою роботу.

4. Взаємна повага

38. Судді та помічники суддів мають взаємно поважати й цінувати функції та обов'язки, що виконує кожен із них. Помічники суддів мусять дотримуватися обмежень своїх функцій як порівняти з роллю судді. Судді, однак, мусять цінувати й поважати той важливий внесок, що помічники суддів здійснюють до роботи суду.

5. Обмін думками

39. На основі взаємної поваги та розуміння відповідних функцій судді та його помічника обидва можуть і мусять брати участь у взаємовигідному обміні думками. Оскільки деякі люди вважають за краще «міркувати вголос», аніж «міркувати на папері», помічник судді як «оцінювач ідей» може стати судді в пригоді, особливо якщо суддя не входить до складу колегії, а засідає одноособово. Конструктивний зворотний зв'язок корисний як для помічників, так і для суддів.

---

³⁰ Щодо важливості регламентації з теоретичного погляду див. Nina Holvast, In the shadow of the judge, the involvement of judicial assistants in Dutch district courts, 2017, с. 217–219.

6. Регламентация робочих відносин

40. Роль та обов'язки помічників суддів мають визнаватися державами-членами. У деяких державах-членах робочі відносини суддів і помічників суддів регламентуються законодавчим актом або внутрішніми правилами³¹. Державам-членам слід виявляти критичні проблеми у відносинах між суддями та помічниками й розглядати оптимальні шляхи їхнього розв'язання. Це може здійснюватися в рамках регламентів, стандартів і настанов або кодексів поведінки, що регулюють взаємодію між суддями та їхніми помічниками. Механізми «м'якого» права та етичні норми також можуть допомогти в уникненні конфліктів між суддями й помічниками суддів і роз'яснювати, наприклад, як долати міжособистісні конфлікти³².

IV. Статус помічників суддів

A. Практика в державах-членах

41. Надана державами-членами інформація свідчить про наявність різних підходів до статусу та організації роботи помічників суддів. У більшості держав-членів помічники суддів працюють у судах всіх інстанцій. У деяких державах-членах їхні посади передбачені лише у верховних і конституційних судах³³, або тільки в конституційному суді³⁴, або в спеціалізованих судах³⁵. Помічники суддів можуть бути державними службовцями³⁶ або найманими працівниками³⁷, прийнятими на роботу за строковими або довгостроковими договорами. У деяких країнах помічниками суддів можуть бути судді першої чи другої інстанцій, що служать помічниками суддів обмежений час, після чого повертаються до своїх судів³⁸. Хоча такі відряджені судді служать помічниками суддів, за ними зберігається статус суддів того суду, від якого їх було направлено.

B. Добір

1. Процес добору

42. Помічників суддів слід добирати в рамках прозорого процесу на основі об'єктивних критеріїв і заслуг, зважаючи на досвід роботи, кваліфікацію, навички правника, добросесність, комунікативні навички та мотивацію. Одним із чинників у процесі добору може бути потреба в забезпеченні розмаїття. Якщо робота помічником судді є (офіційною чи неофіційною) передумовою для того, щоб стати суддею, це слід брати до уваги в процесі добору. Під час добору потрібно належним чином зважати на освітню мету, переслідувану механізмом помічників суддів. Якщо робота помічником судді є необхідною кваліфікаційною умовою допуску до юридичної практики³⁹, як це заведено в деяких державах-членах⁴⁰, ці

³¹ У Хорватії помічники суддів навіть згадуються в конституції.

³² Корисним прикладом є «Типовий кодекс поведінки юридичних помічників і радників у судах і органах прокуратури Боснії та Герцеговини».

³³ Австрія, Данія, Ірландія, Іспанія, Кіпр, Люксембург, Німеччина (в судах першої та другої інстанції, однак, випускники (Referendare) працюють лише обмежений час, аби задовольнити необхідну кваліфікаційну вимогу до отримання доступу до юридичної практики), Норвегія, Сполучене Королівство.

³⁴ Італія.

³⁵ Албанія.

³⁶ Австрія, Азербайджан, Андорра, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Данія, Ісландія, Іспанія, Кіпр, Литва, Люксембург, Монако, Російська Федерація, Румунія, Словенія, Фінляндія, Франція, Хорватія, Швейцарія, Швеція.

³⁷ Боснія і Герцеговина, Іспанія, Латвія, Мальта, Молдова, Норвегія, Польща, Сполучене Королівство, Чехія, Франція.

³⁸ Особливо в Німеччині та Іспанії, але ця модель існує також (зі змінами) в Австрії, Албанії, Словенії та Хорватії.

³⁹ Юридична практика в цьому сенсі може означати, залежно від національної правової системи в кожній країні,

принципи неможливо повною мірою реалізувати, оскільки кожному придатному кандидатові потрібно дати можливість отримати необхідну кваліфікацію для юридичної практики.

2. Зовнішня незалежність судових органів

43. Суддівська незалежність має бути захищена від зовнішнього тиску (зовнішня незалежність⁴¹). З огляду на наближеність помічників суддів до процесу винесення судових рішень, під час добору помічників суддів має гарантуватися незалежність судових органів. Саме судова, а не виконавча влада має нести відповідальність за добір. До того ж, сама судова система в принципі найбільш придатна для добору кандидатів, які мають якості та навички, необхідні для забезпечення роботи суду, особливо коли виникає потреба в експертних знаннях у певних галузях права.

3. Внутрішня незалежність

44. Суддівська незалежність може забезпечуватися не лише захистом від зовнішнього впливу, а й заходами, вжитими всередині судової системи (внутрішня незалежність)⁴². Помічники суддів щільно співпрацюють з суддями, які мають бути в змозі покладатися на їхні надійність, компетентність і мотивацію. Це особливо важливо тоді, коли помічників суддів закріплюють за одним суддею або колегією суддів. У таких випадках кожному судді, що працює з індивідуально закріпленими помічниками суддів, має надаватися право голосу в питаннях, пов'язаних із їхнім добром і призначенням.

4. Тривалість працевлаштування

45. Держави-члени дотримуються різних підходів до тривалості працевлаштування помічників суддів. У більшості держав-членів робота на посаді помічника судді може мати постійний характер⁴³. Хоча в таких країнах ця посада зазвичай не передбачає постійного працевлаштування, на практиці помічники суддів можуть працювати на ній тривалий час або навіть до виходу на пенсію. Останній варіант, наприклад, може застосовуватися в країнах, де посада помічника судді розглядається як умова для подальшого призначення суддею. Але якщо нових суддівських призначень здійснюється недостатньо, помічники суддів можуть «застрягти» на своїх посадах⁴⁴. В інших країнах робота помічником судді є короткостроковою, але їй також притаманний освітній аспект⁴⁵.
46. Обидві системи довгострокового й короткострокового працевлаштування мають свої переваги та недоліки. Наявність досвідчених помічників суддів здатна підвищити ефективність роботи судів. Часті зміни означають, що нових помічників потрібно буде навчити й що їм знадобиться певний час, перш ніж стати корисними. Досвідчені помічники здатні заощадити час і самостійно працювати над рутинними справами. Однак існують також і недоліки, котрі виникають тоді,

---

роботу адвокатом, і/або прокурором, і/або суддею.

⁴⁰ Німеччина та Словенія, а також — у певних аспектах — Австрія та Бельгія. Цих стажистів, або *Referendare*, не слід плутати з цілком кваліфікованими помічниками суддів, які забезпечують роботу суддів триваліший період часу в усіх судах (Словенія, Бельгія) або у вищих судах (Австрія і Німеччина).

⁴¹ Див. Рекомендацію CM/Rec(2010)12, §§ 11–21, див. рішення СЄС у справі «Associação Sindical dos Juizes Portugueses проти Tribunal de Contas» від 27 лютого 2018 р. — С 64/16, § 44.

⁴² Див. Рекомендацію CM/Rec(2010)12, §§ 22–25, див. рішення СЄС у справі «Associação Sindical dos Juizes Portugueses проти Tribunal de Contas» від 27 лютого 2018 р. — С 64/16, § 44.

⁴³ Азербайджан, Андорра, Бельгія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Кіпр, Латвія, Литва, Молдова, Монако, Норвегія, Румунія, Швейцарія.

⁴⁴ Словенія, Хорватія.

⁴⁵ Австрія, Данія, Ірландія, Люксембург (наявного досвіду поки що недостатньо), Німеччина, Норвегія, Польща, Сполучене Королівство, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція.

коли помічники суддів занадто довго залишаються на своїх посадах. Якщо помічники суддів стають дуже досвідченими, вони можуть користуватися вельми значним впливом на процес винесення судових рішень. Це створюватиме проблеми з огляду на зазначені вище гарантії за статтею 6 ЄКПЛ. Якщо робота помічником судді переслідує освітню мету, особливо важливим є те, щоби помічники суддів не затримувалися на своїх посадах. Крім того, регулярні зміни в складі помічників суддів допомагають судам і суддям зберігати динамізм і обізнаність про нововведення.

47. Якщо держави-члени та їхні судові системи залучають помічників суддів на триваліший час, вони мають визнавати свою відповідальність як роботодавця й забезпечувати можливості для навчання та/або розширювати функції, які виконують досвідчені судові помічники, щоби допомагати їм у їхньому розвитку. Можливо, таких помічників варто просувати на більш відповідальні посади в судовому апараті, або переводити їх до вищих судових інстанцій.
48. Якщо це можливо у відповідній судовій системі, найдосвідченіших помічників суддів слід заохочувати до того, щоб вони стали суддями, та підтримувати їх у цьому. Судова система таким чином буде в змозі поклатися на кандидатів, що мають всебічне розуміння обов'язків і ролі судді. Опора на їхній досвід здатна зменшити потреби в навчанні та сприяти розвитку ефективної судової системи.
49. Державам-членам пропонується знаходити баланс між перевагами та недоліками довгострокового й короткострокового працевлаштування помічників суддів. Тривалість роботи на посаді не має бути занадто короткою, аби помічники суддів могли надавати високоякісну підтримку та отримувати цінну інформацію. Однак у світлі зазначених вище ризиків перебування помічників суддів на одній посаді також не має бути занадто довгим.

C. Оцінювання

50. У разі, якщо робота помічника судді підлягає оцінюванню, воно має здійснюватися суддею або суддями, з якими працював цей помічник. Це особливо важливо, якщо робота на посаді помічника судді слугує освітнім цілям. Оцінки та рекомендації, отримані в процесі оцінювання, можуть виявитися вельми важливими для подальшої кар'єри помічника судді. Оцінювання потрібно проводити за об'єктивними критеріями, зважаючи на правову компетентність, доброчесність, мотивацію та ефективність роботи помічника. Хоча оцінювання помічників суддів не зачіпає проблем суддівської незалежності, в ньому можна керуватися принципами, розробленими для оцінювання суддів⁴⁶. Як і суддя, в процесі оцінювання помічник судді має бути заслуханий.

D. Навчання

51. В умовах правового середовища, що постійно змінюється, судовим органам слід формувати культуру самовдосконалення і навчання суддів⁴⁷. Ці можливості для навчання мають бути доступні помічникам суддів, аби підвищувати їхню здатність допомагати суддям. Якщо існує система навчання суддів, навчання для помічників суддів має пропонуватися тим же закладом. Він має брати до уваги потреби помічників суддів у навчанні. Таке навчання має особливе значення, якщо помічники прагнуть стати суддями.

E. Організація роботи

---

⁴⁶ Див. Висновок КРЄС № 16 (2014).

⁴⁷ Див. Висновок КРЄС № 4 (2003).

52. Як свідчать відповіді, отримані від держав-членів, існують три різні способи, щоб організувати роботу помічників суддів, наприклад, помічник чи декілька помічників можуть працювати з одним суддею⁴⁸. Помічники суддів також можуть закріплюватися за колегією суддів⁴⁹. Третій підхід передбачає створення резерву помічників, що працюють із різними суддями⁵⁰. Іноді використовується четвертий підхід, коли для роботи над особливими справами формують групи помічників суддів⁵¹.
53. У будь-якій судовій системі слід ретельно ставитися до питання про те, який підхід найкраще відповідає її правовій традиції та системі судочинства. Кожен із цих підходів має свої переваги й недоліки. Якщо судді тісно співпрацюють з тими ж помічниками чи помічником, між ними можливо побудувати стосунки глибокої довіри. У цьому разі суддям слід мати право голосу щодо призначення помічників суддів. Кількість помічників, закріплених за кожним суддею, не має бути занадто великою, щоби в суддів був час на уважну перевірку їхньої роботи. Перевагою системи резерву помічників може бути те, що судді працюють з помічниками, які характеризуються різними якостями.

F. Винагорода

54. Чим довше помічники працюють у судах, тим важливіше, щоби їхня праця гідно оплачувалася. Має належним чином визнаватися не лише цінність роботи помічників суддів, — якщо помічників суддів працюватимуть на низькооплачуваних посадах, можуть виникати корупційні ризики.

G. Професійна поведінка

1. Безсторонність

55. Сторони, що приходять до суду, розраховують на безсторонність не лише судді, який розглядає їхню справу, але також і помічника судді, що допомагає судді в роботі над справою. Відповідно, помічники суддів зобов'язані сповіщати про наявність будь-якого конфлікту інтересів. Крім того, державам-членам слід розглянути питання про впровадження норм, які зобов'язують помічників суддів заявляти самовідвід за тими ж критеріями, що застосовуються до самовідводу судді⁵². КРЄС рекомендує державам-членам розглянути можливість ухвалення нормативного акту, який би дозволяв сторонам заявляти відвід помічникові судді.

2. Конфіденційність

56. Помічники суддів повинні зберігати в таємниці всю інформацію, отриману ними у зв'язку зі своєю роботою. Це має вирішальне значення для спілкування поза судом, наприклад, з друзями, в соціальних мережах, зі ЗМІ, з партіями, законодавчою та виконавчою владою. Це також має значення і в суді, наприклад, у тому, що стосується голови суду та керівництва суду. Нормативні акти, що стосуються конфіденційності мусять, звичайно, забезпечувати дотримання прав і свобод, захищених статтею 10 ЄКПЛ та іншими відповідними положеннями Конвенції.

⁴⁸ Це можна назвати «системою кабінетного врядування», яка діє в Австрії, Азербайджані, Бельгії, Болгарії, Боснії та Герцеговині, Грузії, Ірландії, Іспанії (в Конституційному суді), на Кіпрі, в Латвії, Литві, на Мальті, в Молдові, Німеччині, Польщі, Російській Федерації, Сполученому Королівстві, Хорватії, Україні; це також практикується в Суді Європейського Союзу.

⁴⁹ Андорра, Бельгія, Ісландія, Німеччина, Румунія, Словенія, Фінляндія, Чехія, Швейцарія, Швеція.

⁵⁰ Австрія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Данія, Ірландія, Іспанія, Латвія, Верховний суд Литви, Люксембург, Монако, Норвегія, Фінляндія; це також практикується в Європейському суді з прав людини.

⁵¹ Іноді в Фінляндії; це також практикується в Міжнародному кримінальному суді (МКС).

⁵² Як у Румунії, Словенії, Хорватії, Швейцарії.

3. Незалежність

57. Помічники суддів відіграють подвійну роль: вони є частиною судової адміністрації, але й допомагають суддям у виконанні їхніх незалежних обов'язків. Тому дотримання суддівської незалежності та сприяння їй є важливим обов'язком помічників суддів. Ця особлива роль має відбиватися в їхньому статусі. Регламентация їхніх обов'язків, їхніх законних прав і статусу має забезпечувати неможливість зловживання їхньою подвійною роллю в порушення незалежності суддів як із-за меж, так і всередині судової системи. Наприклад, у разі отримання суперечливих наказів від судді, який працює над конкретною справою, та від судової адміністрації, слід виконувати указівки судді.

4. Стандарти етичної та професійної поведінки

58. Помічники суддів, особливо ті з них, хто залучені до процесу складання судових рішень, виконують важливі обов'язки в рамках судової системи. Їхня поведінка може безпосередньо впливати на довіру з боку суспільства та сторін, що прагнуть здійснення правосуддя. КРЄС рекомендує розробити стандарти етичної та професійної поведінки помічників суддів, які б відбивали їхні роль та обов'язки⁵³. Попри зазначені раніше важливі відмінності між роллю суддів і роллю їхніх помічників, численні принципи, виражені в стандартах, що стосуються етичної та професійної поведінки суддів, актуальні також і для помічників суддів. У своїх діях помічники суддів мусять проявляти добросовісність, пристойність і безсторонність. Вони повинні виконувати свої обов'язки сумлінно та з високим професіоналізмом.

---

⁵³ Див. як приклад «Типовий кодекс поведінки юридичних помічників і радників у судах і органах прокуратури Боснії та Герцеговини».

V. Висновки та рекомендації

1. Винесення рішень — це осердя суддівських обов'язків у всіх правових системах (§ 18). Помічники суддів мусять підтримувати, а не замінювати суддів у виконанні ними своїх функцій (§ 19). Відповідно, помічників суддів не слід залучати на шкоду призначенню достатньої кількості суддів (§ 14).
2. Компетентні помічники суддів здатні надавати суттєву підтримку суддям, тим самим допомагаючи вдосконалювати роботу судів усіх рівнів (§§ 11, 15). Помічники суддів зокрема можуть бути важливим інструментом у підвищенні ефективності судів (§ 13). Державам-членам слід ретельно міркувати над тим, чи варто використовувати помічників суддів, а якщо так, то в судах яких інстанцій і яким чином слід організувати їхню роботу, щоби забезпечувати якість, дотримання строків і тим самим ефективність судової системи (§ 15).
3. Держави-учасники мають забезпечувати достатнє фінансування, щоб наймати кваліфікований судовий персонал, у тому числі:
– помічників суддів у разі їхнього залучення (§ 13).
4. Задля забезпечення прав сторін згідно зі статтею 6 ЄКПЛ, судді мусять володіти законодавством і фактами так, щоби винесення судових рішень залишалось виключно їхньою прерогативою (§ 18). Чим ближче помічники суддів до процесу винесення рішень і чим вище навантаження на суддів, тим важливіше, щоби система судових органів та судді пильно стежили за тим, аби судді зберігали контроль над помічниками суддів через ретельний нагляд за їхньою роботою (§§ 14, 22).
5. Державам-членам слід розглянути можливість запровадження певних регламентів або настанов, що інформували б суддів і помічників суддів про те, яку роботу дозволяється делегувати помічникам суддів, забезпечуючи тим самим прозорість і підзвітність щодо прийнятної участі помічників суддів у процесі винесення рішень (§ 34).
6. Державам-членам слід розглянути можливість регламентації статусу помічників суддів, з огляду на такі аспекти, як їхній добір, розмір заробітної плати, оцінювання, організація роботи, потреби в навчанні та, де застосовно, становище помічників, що працюють тривалий час (§§ 41–54).
7. Державам-членам пропонується знаходити баланс між перевагами та недоліками довгострокового й короткострокового працевлаштування помічників суддів (§ 49). Якщо це можливо у відповідній судовій системі, найдосвідченіших помічників суддів слід заохочувати до того, щоби вони стали суддями, та підтримувати їх у цьому (§ 48).
8. Саме судова, а не виконавча влада має нести відповідальність за добір помічників суддів у рамках прозорого процесу на основі об'єктивних критеріїв і заслуг (§§ 42, 43).
9. Поведінка помічників суддів може безпосередньо впливати на довіру з боку суспільства та сторін, що прагнуть здійснення правосуддя. Тому в регламентах і настановах мають міститися вказівки щодо робочих відносин між суддями й помічниками суддів, а також на професійну та етичну поведінку помічників суддів (§§ 35–40, 58).
10. Помічники суддів повинні зберігати в таємниці всю інформацію, отриману ними у зв'язку зі своєю роботою (§ 56).

11. Помічники суддів зобов'язані сповіщати про наявність будь-якого конфлікту інтересів. Державам-членам слід розглянути питання про впровадження норм щодо відводу та самовідводу помічників суддів аналогічно тим, що застосовуються до суддів (§ 55).
12. Наближеність помічників суддів до суддів, роботу яких вони підтримують, не має бути об'єктом зловживання в порушення незалежності суддів як із-за меж, так і всередині судової системи (§ 57).